

FRANȚA

Charles Martins

Fiziologia psihologică a lui Lamarck

„Nu există nici o diferențiere a legilor fizice care guvernează corpurile, dar se manifestă o diferență considerabilă între împrejurările în care acționează ele”. Spunând aceasta, Lamarck definea fiziologia modernă, ale cărei neîncetate progrese demonstrează identitatea dintre forțele fizice și forțele numite odinioară **vitale**. Acestea nu sunt decât forțe fizice acționând în organism sub influența agenților externi. Abordând fenomenul senzației, Lamarck, în consens cu Condillac, recunoaște impresia receptată drept cauză excitatoare a mișcării, a senzației și a ideilor, corespunzător perfecționării sistemului nervos al animalului impresionat. La animalele inferioare, cu un sistem nervos rudimentar, impresia din afară se convertește în mișcare; la cele mai perfecționate ea produce în plus o senzație; în fine, la animalele superioare, dotate cu măduvă spinală și creier, senzația ajunge să formeze idei, operă a minții. Admițând acțiunile independente ale voinței Lamarck a întrezărit fenomenele cunoscute azi sub numele de **acțiuni reflexe**, pe deplin explicabile prin conexiunile reciproce ale nervilor. E vorba de fenomene în care o impresie externă se transformă într-o mișcare sau în alt efect, fără intervenția voinței. Așa este de pildă, mersul care o dată pornit, se face automat, continuând uneori chiar și în somn. Lamarck admite de asemenea existența unui fluid nervos care transmite creierului impresii din afară și ordinele voinței cerebrale către diferitele părți ale corpului, aflate sub controlul său; el a prevăzut separarea nervilor, în nervi ai senzației și ai mișcării, deosebire confirmată apoi experimental de către Walker, Ch. Bell, I. Müller, Longet și Brown-Séquard. Acești fiziologi au dovedit că nervii respectivi comunică cu măduva spinală prin rădăcini diferite: unele sunt numai senzitive, adică apte să transmită impresii externe; altele sunt numai motoare, deci în stare să producă mișcări fie prin acțiune reflexă, fie transmitând ordinele voinței. Astfel, limba primește doi nervi principali: **lingualul**, prin care creierul percepe impresiile tactile și pe cele produse de substanțele sapide asupra organelor gustului, și nervul **hipoglos** care provoacă mișcările limbii în actul de masticare și de vorbire. Impresii repetate, continuă Lamarck, urmate de mișcările ce rezultă fără intervenția voinței, dau naștere obiceiurilor sau înclinațiilor spre aceleași acțiuni observate la animale. Omul însuși, cu toată inteligența și spontaneitatea sa, suferă aceleași influențe. Marele matematician Laplace, analizând cauzele acțiunilor umane, ajunsese la aceleași concluzii cu naturalistul Lamarck, atunci când spunea (în lucrarea **Teoria probabilităților**): „Operațiile sensoriumului (organului de simț, n.t.) și mișcările pe care le determină devin mai ușoare, parcă firești, prin repetare. Din acest principiu psihologic rezultă obiceiurile noastre. Asociindu-se cu simpatia, el produce moravurile cu ciudata lor diversitate, care face ca un lucru general acceptat de către un popor să-i fie odios altuia”. Laplace, ca și Lamarck, admite ereditatea acestor obiceiuri care sunt cunoscute sub numele de instinct: „Numeroase observații asupra omului și animalelor, acțiuni care merită continuată, ne conduc la credința că schimbările organelor de simț, cărora obișnuința le-a dat o mare stabilitate, se transmit la urmași prin înmulțire, asemenea multor aptitudini organice. O disponibilitate originară pentru toate mișcările externe, care însoțesc actele curente, explică foarte simplu influența pe care obiceiurile îndătinat de veacuri o exercită asupra unui popor și ușurința transmiterii la urmași, chiar când sunt contrare rațiunii și drepturilor neclintite ale naturii umane”. Această transmitere a obiceiurilor și ideilor de la părinți la copii este cunoscută astăzi sub numele de

atavism. Influența obiceiurilor și înclinațiilor ereditare se reflectă, cum spune Laplace, în moravurile popoarelor și întreține lupta partidelor care le divizează. Cum să te mai miri, convins fiind de forța acestor deprinderi, că oameni de bună credință, dotați, inteligenți, cinstiți, sinceri nu pot scăpa de ele pentru a accepta o nouă stare de lucruri, rațională, impusă de necesitate? Astfel, în Franța, după atâtea generații, obiceiurile și ideile monarhice s-au încrustat, ca să spunem așa, în creierul unui mare număr de oameni, devenind o a doua natură, un instinct profund și irepresibil, pe care nu mă voi feri să-l numesc **atavism monarhic**. Numai studiul critic, rece și nepărtinitor al faptelor politice și sociale poate neutraliza și schimba obsesiile atavismului. Șeful actual al Statului (A. Thiers, n.t.) este un exemplu memorabil al victoriei bunului simț, al observației și experienței în fața unui instinct dobândit și ereditar.

După cum s-a văzut, Lamarck nu admite mișcări voluntare la animalele nevertebrate, la ele neconcepând decât mișcări provocate de impresii externe, transmise de nervi organelor de simț. Acestea nu au un organ central la care să ajungă toate. Organizarea acestor animale este comparabilă cu a unei țări prevăzute cu rețea telegrafică, dar lipsită de o stație centrală; informațiile circulă. Din aceasta rezultă, pentru națiune, o cunoaștere generală a evenimentelor ce se petrec în străinătate, dar pentru că firele nu converg spre un centru comun, impresiile generale nu se manifestă decât prin mișcări reflexe necoordonate de acte determinate, rezultate ale unei voințe unice, rezumând și interpretând voințele colective ale națiunii, într-un cuvânt, de acte eminate de la un guvern. Acest organ central care primește toate senzațiile și de la care pleacă ordinele voinței este creierul, ce nu există decât la animalele verterbrate. Voința este rezultatul unei hotărâri, care presupune o judecată, aceasta implică o comparație a senzațiilor primite, adică o serie de idei, cu alte cuvinte inteligență. După Lamarck inteligența și voința sunt deci strâns legate și, asemenea lui Locke și Condillac, el spune că nu există nimic în intelect, care să nu fi fost mai întâi în senzație. Pentru el actele atribuite ideilor înăscute – copilul va căuta sânul matern, puiul de rață care, ieșit din ou intră în apă, în timp ce puiul de găină fuge de apă – sunt obiceiuri ereditare, transmise prin naștere și nu prin acte de voință rezultate din idei înăscute. Lamarck înțelege prin **hypocefal** organul de reședință al inteligenței și al voinței, adică cele două emisfere ale creierului, care sunt cu atât mai dezvoltate și mai grele, cu cât animalele se află mai sus pe scara animală. Inteligența este în relație directă cu volumul, cu greutatea acestei părți a creierului și cu grosimea straturilor său cortical; dar pentru a se manifesta, inteligența pretinde să fie trezită, cultivată, exersată, perfecționată. „Fiecare individ, spune Lamarck, după naștere se găsește într-un concurs de împrejurări cu totul speciale, care contribuie în foarte mare măsură să-l facă ceea ce este în diferite epoci ale vieții și îl pune în situația de a exersa ori de a nu exersa cutare din însușirile și predispozițiile cu care a venit pe lume; încât se poate spune că, în general, nu avem decât o contribuție neînsemnată la starea în care ne găsim de-a lungul vieții și că ne datorăm gusturile, înclinațiile, obiceiurile, pasiunile, însușirile, cunoștințele, chiar împrejurărilor infinite diversificate, dar specifice, în care ne-am trezit”.

Un capitol referitor la intelect încheie **Filosofia zoologiei** a lui Lamarck. Recunoscând că părăsește tărâmul faptelor de observație, pe care se sprijină biologia propriu-zisă, el încearcă să analizeze mecanismul de formare a ideilor. Primul act necesar este atenția sau pregătirea organului

intelectual pentru a primi senzațiile pe care Lamarck le numește **senzații observate**. Ceea ce popular se numește distracție înseamnă starea în care organul cerebral nu este pregătit să primească o senzație. Gândirea este o acțiune executată de organul inteligenței, iar energia sa este subordonată puterilor și sănătății generale a individului. Imaginația constă în combinarea gândurilor și a creației de idei noi. Este o însușire care în știință ne poate deruta, spune Lamarck. „Totuși, adaugă el, fără imaginație nu e geniu, iar fără geniu sunt cu neputință alte descoperiri decât ale faptelor, dar întotdeauna fără urmările corespunzătoare. Or, știința nefiind decât o sumă de principii și de consecințe deduse și observate acceptabil, geniul este absolut necesar pentru a stabili aceste principii și a trage din ele concluziile; dar trebuie ca el să fie călăuzit de o judecată solidă și menținut în cadrul pe care numai un grad înalt de capacitate intelectuală i-l poate impune”. Vorbind astfel, Lamarck caracteriza perfect studiul naturii, așa cum îl concepușe el și cum a reapărut după o eclipsă de aproape jumătate de veac; nu în sensul că acești cincizeci de ani ar fi fost pierduți pentru știință, căci n-au existat niciodată ani mai rodnici: ei au fost folosiți spre a reuni, a coordona, a discuta faptele pe care se poate ridica, în fine, o sinteză mai generală decât aceea care era posibilă într-o epocă în care abia se deschisese cartea naturii.

După gândire, memoria este cea mai importantă și mai necesară dintre însușirile intelectuale, pentru că ea ne îngăduie compararea ideilor dobândite anterior, cu cele ivite azi în spiritul nostru. Mulțumită acestor trei însușiri fundamentale, atenția, gândirea și memoria, putem formula judecăți care sunt produsele inteligenței, motive determinate ale voinței noastre, adică ale acțiunilor noastre. Rațiunea nu este altceva decât o treaptă dobândită pentru corectitudinea judecăților, este punctul culminant al actelor intelectuale.

Aceasta este, în câteva cuvinte, psihologia lui Lamarck. El a fost acuzat de materialism pentru că s-a menținut pe tărâmul precis al faptelor și al observațiilor, fără a încerca să treacă dincolo spre a explica fenomene de care nu putea da seama. El este întotdeauna foarte circumspect, foarte rezervat în concluziile sale, și nu rezolvă în pripă chestiuni care nu pot fi încă dezlegate. Ce s-ar putea răspunde la această acuzație? Materialism, spiritualism sunt vorbe goale care ar fi timpul să fie eliminate dintr-un limbaj riguros. Ce este de fapt materia? E imposibil de definit. Ce este spiritul? Altă enigmă fără vreo dezlegare. Asemenea cuvinte, luate ca punct de plecare pentru doctrine diametral opuse, generează discuții oțioase, fără ieșire. Să observăm, să studiem, să comparăm; treptat se va face lumină, la început asupra fenomenelor lumii anorganice, apoi asupra celor din lumea vie; în sfârșit, dar într-un viitor îndepărtat, vor fi explicate, la rândul-le și cele de ordin intelectual.

Ne-am încheiat sarcina. Am căutat să reabilităm un naturalist francez care, celebru prin lucrările sale descriptive în botanică și în zoologie, nu era prețuit la justa lui valoare ca filosof sintetizator în istoria naturală. Venit prea curând, el n-a fost decât un precursor; dar după moartea sa știința a crescut, s-a îmbogățit uluitoare, iar faptele acumulate au confirmat generalizările care nu putuseră fi înțelese de contemporani. Ora dreptății a venit și gloria postumă a lui Lamarck împrăstie lumină asupra Franței; datorită lui Franța poate revendica un loc însemnat în mișcarea de neînvins care va prefăce curând știința ființelor vii.

Traducere de dr. Vasile SPORICI

Apare cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor

Inițiator al seriei noi: Radu CÂRNECI
Redactor-șef: Carmen MIHALACHE

Ștefan RADU (secretar general de redacție), Sergiu ADAM, Adrian JICU, Marius MANTA, Florin RADU (grafică și tehnoredactare)
Contabilitate: Anișoara TOMA Culegere text: Niculina MOISĂ

• Revistă editată de Consiliul Județean Bacău • Redacția: str. Caișilor nr. 7 • tel/fax: 0234-512497 • e-mail: ateneu@easynet.ro •
• Manuscrisele reținute se publică în ordinea necesităților redacționale. Materialele nepublicate nu se restituie. Tipărit la SC Anamir Trading SRL Bacău, str. Mioriței 27 • Tiraj: 800 buc •
• Cititorii din străinătate se pot abona prin RODIPET. Poziția în Catalogul Presei Interne: 4009 • ISSN 1221-5813 • Comandă de stat •